

2925

Djurläten.

"Du du, du du, du tog mina tu o la dit dina sju,
du du, du du", kuttrar duvan sorgset. "Ha, ha, ha", svarar skatan.

Man tror nämligen, att skatan lägger ägg i duvors

bo.

Inval.
Ålgården

Uppst. av Sven Gustafsson

2

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2925

2

Tattareöverfall på en Kalmarresa.

Det var ett rörligt liv i Vilköll för sjuttio-
fem år sedan, Längre tillbaka var det ännu värre, efter vad de
gamla berätta.

På den tiden fanns det både öl och brännvin å
den gamla gästgivaregården, och när det kom en fora med bönder
uppe ifrån Klavreström, Braås eller Böksholm och skulle till
Kalmar, med sina lass, hände det, att det blev sammandrabbningar
med bönder från andra socknar, som voro på hemväg från staden.
Det funnos många farligheter på en kalmarresa på den tiden, och det
tålde vid, att karavanen var väl utrustad. Detta gällde inte bara
mat och dryck. Nästan varje körare hade en "frälsare" i vagnshäck-
en. Den kunde vara av de mest skilda slag. Det fanns en del, som
hade skaftet efter en gammal avbruten potatishacka, men de flesta
hade en av den tidens träbetsman, ett vapen, som inte var att för-

Frälsare

Skriv endast på denna sida!

Sam. U. m. Sven Gustafsson
Ålgård

3

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2925

akta, om det fördes med en kraftig hand. Betsmannen var bättre än de övriga slagvapnen, därför att den tidens ordningsmakt inte kunde säga ett dyft, för att den fanns med. Varje forbonde hade ju alltid något med sig, som skulle säljas, en ost, en bytta smör eller litet ull eller lin. Det behövdes naturligtvis en betsman till att väga upp det med, och lika säkert var det, att betsmannen användes till att dela ut "dödskallar" med, när det behövdes. Det funnos de, som hade "tjurmejar" och blypiskor och de, som hade råd till det, voro beväpnade med "lommapistoler".

Det var en mörk kväll, när alla Klavreströmsgossarna kommo i en lång rad. I spetsen för sällskapet körde Sammel i Ängelt och efter alla de övriga Zakris i Pelås. Det var jättar båda två, och de hade vid mer än ett tillfälle visat dåtida stråtrövare och tattare vad Uppvidingebönderna dugde till. När foran körde genom Gråstensmo sågo de två svarthåriga personer sitta i en kärra, för vilken en gammal mager tattarehäst var spänd. De sutto stilla i kärran och läto alla femton bönderna köra förbi men de betraktade med intresse alla lassen, varefter de i sakta mak åkte efter bönderna förbi Kopperkull.

Inne i skogen, innan karavanen kom fram till Villköl, var ett stort träd fällt över vägen. Sammel stannade sin häst och ropade på ett par av bönderna, att komma fram och se efter, hur det var fatt. När de gingo förbi Sammel, viskade han

Sam.
slagnytt

Uppgjord av Ivan Gustafsson

4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

till dem: "Si opp där framme. Det är nog folk bland riset på vägen."
I detsamma small det ett skott, och den ene av bönderna skrek till:
"Aj, han sköt mig." Det blev förstås villervalla bland sällskapet,
helst som det i den eftersta delen av foran hördes två skott och
Zakris hördes ryta: "Där bommade ni, era rackare." Zakris sprang
så fort han kunde mot kärrskjutsen, därifrån skotten kommit.
Han hade den tunga betsmannen i den högra handen och just som de
höllo på att vända hästen, slog han honom i pannan, så våldsamt
att han stöp på stället för att aldrig mer resa sig. Innan de bå-
da männen hunno ur kärran, fick Zakris tag i den ene och höll
honom med ett järngrepp om halsen. Den andre sprang till skogs.

Framme vid det nedrasade trädet gick det ännu
hetare till. Där var det tre karlar, som anföllo bönderna med
blypiskor och en kvinna sprang omkring och skrek: "Slå ihjäl bond-
tjyvarna, bara slå ihjäl bondtjyvarna."

Till slut fick en av bönderna tag i det ra-
sande fruntimret och langade upp henne på sitt lass, där han och
ett ^uandra bundo henne fast med ett bastrep. Där låg hon och
skrek: "Slå ihjäl bondtjyvarna, de våldta mig." Då blev Sven i
Plåta arg och tog en näve mossa och stoppade i munnen på henne.
Sedan blev det tyst.

Det var mer än en av bönderna, som hade dalat
av till följd av de anfallandes svåra slag, men till sist var

2925

Prisel.
Högskola

Uppg. af den C. Westberg

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

det bara en av angriparna, som stod upprätt inne bland det tjocka granriset. Med ett språng var Sammel över honom och det dröjde inte länge, förrän Sammel ropade: "Kom hit med ett rep!" Så blev ~~hvar~~ även den bunden och lagd på ett av lassen. Det tändes upp en eld och vid detta blevo de sönderslagna undersökta, så gott sig göra lät.

5.
2925

Det var värst för den, som blivit skjuten i armen. Det var ett otäckt skottsår på nära håll, men några större blodkärl hade inte blivit skadade, och det var en bonde, som med sin madesjökniv pillrade ut en näve hagel och tygtrasor ur såret.

Så gick det vidare till Vilkö. Av en händelse var länsman och ett par andra herrar där. Det var en fin fångst bönderna den gången lämnade från sig. Det var en på den tiden icke okänd tattare "Vimmerby-Hindrik" och hans käring samt den inte mindre kände Skorva-Kristian från Hultsjö. Det var en väl uträknad plan till ett överfall med plundring. Att det blev på ett helt annat sätt än tattarna tänkt sig, berodde helt och hållet på att skotten mot Zakris i Pelås bommade. Hade han stupat, då hade nog de övriga bönderna rymt fältet. Det var egentligen inga slagskämpar med i foran. Men Zakris och Sammel voro kända för sina oerhörda kroppskrafter och sin kallblodighet. Tattarna fingo i Kalmar sitt välförtjänta och enligt den tidens sed inte så värst humana straff.

Tom.

Ålzhuult

berätt. av Johan Gustafsson

6

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2925^{6.}

Det utkämpades ännu vildare bataljer i Villköl
och ute i Gråstensmo i forna tider.

Denna berättelsen är upptecknad av en gammal
Villkölso, Johan Nilsson, som hört den berättas av en bonde,
som själv var med. Händelsen daterar sig troligen från 1850-talet.

- 2925 -

7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2925 7

Köpstaresor.

Ända in på början av 1870-talet häntade bönderna från Älghult sina förnödenheter och avsatte sina produkter i Kalmar. Man hade 6-7 mil till stan. På den tiden hade man heller inte så lättgående vägnar som nu, och det var inte underligt, att det började gå trögt och vägen syntes dryg, när man kom neråt Smedby och Harby slätter. Det grymtade och ghisslade alldeles rysligt i de smörjtorra vagnarna och körbonden tyckte sig höra deras klagan: "Aalri kommer vi dit, aalri kommer vi dit." Men när man varit i stan och utträttat sina ären den, gett hästen mat, smörjt vagnen och även smörjt sitt eget krås med ett halvstopp brännvin och därtill fått en kutting med hem i stadshäcken, då gick det så lätt och lustigt framåt igen. Då trallade och sjöng det så glatt i de lösa hjulringarna och hela åkdonet: "Fallirallan, nu ha vi vatt där, fallirallan, nu ha vi vatt där."

Allo!

2925

Skydd mot förtrollning.

När den gamla Rackarfina från Signåldatorp
(hon ansågs för trollkärning) hade varit på besök, hände det ibland,
att man tog ett glödande kol med eldtången och lade det på tröskeln,
när kärningen gått ut. Då skulle hon inte ha någon makt att förtrol-
la något för en.

Gastkramad.

När man blev gastkramad (kände sig hastigt mör-
bultad och mycket trött) skulle man äta krut, som skulle "skjuta
ut gästen". Lika många timmar, som man varit sjuk, innan man tog
in medicinen, lika många dagar fick man ligga. Men så blev man bra.

10.
2925

Lyfta på hatten när man hör kyrkklockorna.

När kyrkklockorna börja ringa till gudstjänst lyfter man vördnadsfullt på hatten. Denna gamla vackra sed börjar man nog alltmer att överge, men av de gamla brukas den alltjämt, i de flesta församlingar inom Uppvidinge.

2925

Sy på kläder medan man har dem på sig.

Om man syr i en knapp i ett kädessplagg,
medan man har det på sig, måste man ha en trästicka i munnen, ty
annars syr man bort minnet.

191
2925Mjök.

Om matmor spiller ut mjök på spisen, sina korna lika mycket, som hon spiller ut.

Man skall ej skölja en mjökflaska eller mjökkruka i rinnande vatten, ty då sina korna.

18.
2925Grissvans.

Barn får ej äta köttet av en grissvans (tången),
ty då växa de inte mer.

14
2925Ogräsfrös och ohyras tillkomst.

Förr hade man allmänt den uppfattningen att ogräsfrö "kvicknar till", d.v.s. bildas av ingenting. På samma sätt trodde man även att loppor, flugor o.d. djur komma till. Man hör ännu många gamla förfäktas samma åsikter.

Knarren. (sjukdom)

Knarren i armen kunde man bota på olika sätt.

Det berättas, att en gubbe, som hade knarren i armen, hämtade några bitar vit bark från skavsåret av två granar, som hängde och nötte emot varandra. Barken gnuggade han sönder och lade i ett omslag om armbågen.

En annan botade knarren på följande sätt:

Han tog med sig en person samt gick ut ~~XXX~~ och låtsade lyfta ett mindre skjul, som han fattade tag i. "Nu häver jag", sade han. "Vad häver du om?" frågade den andre. "Jag häver knarren ur armen och i det här skjulet", blev svaret.

16.
2925Skottet. (sjukdom)

Skottet synes ha varit en ofta påkommande sjukdom förr i världen. Troligen hade den fått det namnet därför att den kom så hastigt som ett skott. Men det påstås, att sjukdomen koncentrerade sig till en punkt, t.ex. i ett ben, där vävnaden kunde helt förstöras, så att ett hål bildades i muskeln. Det såg ibland ut som ett skottsår. Sjukdomen träffade både människor och djur.

Man botade skottet genom att skjuta över den sjuke. Bössan skulle därvid vara laddad med kvistar av 9 slags fruktbärande träd. När skottet lossades, stjälppte man ett ämbar vatten under den sjuke, ty han skulle nämligen vid tillfället befinna sig över rinnande vatten.

Småland
Ryggstinge
Älgåult

M. B. Gustafson Bru
17
Ber. Johanson R.
Gillbodersyd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

17.
2925

Maran.

Ibland hände det, att när man på morgonen kom ut i stallet, stod hästen badande i svett. Han hade tydligen under natten ridits av maran. Detta kunde man förhindra genom att hänga en hästsko över spiltan eller lägga järnbitar omkring.

18.
2925Gå midsommarleken.

Den, som skall gå midsommarleken, skall gå ut till ett vägskäl vid skymningen midsommarafton. Han får ej säga ett enda ord före klockan 12 på natten. Har han varit tyst till dess, kommer han att få se den mö, som sedan skall bli hans. Leken är ju synnerligen spännande och den förekom säkerligen i ganska stor utsträckning här i bygden förr i tiden.

2925¹⁹Nässelfeber.

Nässelfeber botade man genom att blåsa igenom nässelpipor på den sjuke. Nässlän, som man gjort piporna utav, skulle ha växt snett genom en gärdesgård. Man hade tre pipor och blåste på den sjuke tre gånger med varje. Var det en man, som hade nässelfeber, skulle det vara en kvinna till att blåsa och tvärt om.

20

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

20.

2925

Önd blåst.

Det förekom förr en hudsjukdom med svullnad och rodnad på kroppen. Den kallades önd blåst. Man hade endast ett botemedel för den sjukdomen och det var ~~att~~ gå till en smed och blåsa bort den med smedbäljen. Den sjuke kröp upp i härden, och så skulle den andre blåsa. Han drog till tre tag, sedan väntade han tills bäljen gått ned. Detta upprepades nio gånger. Den, som drog, räknade med början på nio och tillbaka till ett.

Narrabacken.

Ett litet stycke väster om Målerås på stora landsvägen mellan Växjö och Kalmar finnes en backe, som heter Narrabacke. Namnet är kanske inte så märkvärdigt, men det döljer emellertid en särskild historia. För många år sedan, när bönderna här uppe i skogsbygden varje vecka fick göra en resa till stan och trafiken alltså var livlig på vägen, hade sju stycken tjuvar sitt tillhåll vid den här backen. Historien berättar, att de bodde i en stenklyfta ett stycke från vägen och skaffade sig till stor del uppehälle genom att stjäla från "forabönderna". När bönderna kommo med sina lass, brukade de alltid stanna här och låta hästarna vila en stund. Då var det tjuvarna, som voro framme och lurade bönderna. Strax nedanför backen finnes en vattensamling, som brukar torka ut under den torraste delen av sommaren. Här stod en

av tjuvarna och metade. Bönderna, som visste, att där inte fanns några fiskar, blevo nyfikna och frågade på sitt ironiska sätt: "Nappar det bra i dag?" "Nappar det inte här, så nappar det väl på ett annat ställe", svarade tjuven illmarigt. Under tiden smög de övriga tjuvarna fram bakom buskarna vid vägen och snappade helt ~~XX~~ hastigt bort böndernas matväskor, smörbyttor o.d. Från den tiden har backen fått sitt namn Narrabacke.

Många år senare hittades i ett stenrös vid Narrabacke en s.k. silverbulle, en drickebägare av silver. Troligen har den blivit kvarglömd av tjuvarna.

Begravning.

Innan man ännu hade fått riktig körväg till kyrkan bar man liken den ofta mer än milslånga vägen till kyrkogården. Mötte man någon under vägen, var det enligt gammal vacker sed dennes plikt att visa sin medkänsla genom att vända och bära med ett stycke.

Det anses störande att köra i trav med ett lik.

Utanför bårhuset uppsättas på båda sidor om vägen ungefär manshöga granar, vilkas toppar brytas av och böjas in emot vägen. Är det en ung, som är död, bryter man alltid topparna, men är det en mycket gammal, händer det, att de få vara obrutna.

När ett liktåg skall passera förbi på väg till

Bära liket till kyrkogården.

Granar med brutna toppar.

34

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

— 24 —

kyrkan, brukar man strax innan strö hackat granris på vägen utan- Majning.
för porten. Man brukar då lägga riset i olika möster, t.ex. med
ett kors inom en rektangel med båge åt kyrkan till. Man kan ibland 2925
få se synnerligen vackra sådana mönster, som vittna om verkligt
konstsinne. Seden är ju mycket vacker. På detta sätt kan försam-
lingsborna utmed vägen visa sitt deltagande. Troligen är det dock
mest av vördnad för döden.

85

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

25

2995

"Sjunga upp liket".

Från kyrkporten går prästen och klockaren i spetsen före liktåget, varunder klockaren sjunger under vägen fram till graven.

20

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

26.
9995.

Bröllopseder.

Den gamla seden att skjuta vid bröllop är synnerligen allmän.

Brudparet får ej visa sig för gästerna förrän vigselakten skall äga rum.

Om det regnar i kronan bli de nygifta rika.

Den, som skall bära kyrkans brudkrona, måste ha fört ett sedligt liv. Om kronan av förbiseende blir utlånad till en brud, som fött oäkta barn, ansågs kronan bli vanhelgad. Dess stenar måste utbytas mot nya, och hela kronan förgyllas om.

Skjuta

Ej visa sig före vigseln.

Regn - rike-
dom.

Kyrkans brud-
krona.

27

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

27
2925

Björkgille.

Kvällen före andra lysningsdagen samlas ungdomarna för att släpa fram en björk till flickans hem, där fästparet tar emot och bjuder alla på kaffe.

Dödsvarsel.

Om en kaka bröd vid gräddningen faller av
grisslan och vänder sig i ugnen, får man snart baka begravnings-
bröd.

Orren.

När orren för första gången visade sig på Öland, blevo öläanningarna förskräckta, berättar en öläanning på 1850-talet. En bonde, som sett och hört orren, ropade till sin granne: "Hör du Per, har du hört, att det kommit ett farligt djur till våran lande?. Det ropår: "Gör bot och bättring, gör bot och bättring eljest bränner jag upp er." Det har ett rött kol i munnen och så blåser det."

30

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV 30.

2925

Olen.

När en gris fick olen, skar man honom i svar-
sen, så att det blödde och sedan lät man blodet droppa ner på en
brödbit, som man gav grisen. Grisens eget blod skulle alltså bota
honom.

2925

Nagel i ögat.

Det hände ibland att ett djur fick en ögon-
sjukdom, som bestod i att en vit hinna växte fram från fästet
över en del av ögat. Sjukdomen kallades nagel. Man trodde nämli-
gen, att den förorsakades av en nagel, som djuret fått i sig med
fodret. (Man var förr mycket noga med att avskurna nagelbitar
brändes upp.)

Sjukdomen botades på följande enkla sätt:

Två personer gingo ut i ladugården. Den ene hade med sig en kniv
och en björkpinne. De ställde sig intill kon och så sade den ene:
"Nu skär jag." "Vad skär du om", frågade den andre. "Jag skär bort
nageln från ögat på kon och i denne pinne." Detta upprepades tre
gångar. Sedan kastade man pinnen, och inom tre dagar var kon frisk
igen.

32

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

32

2925

Barndop.

Om barnet blir blekt i ansiktet, när det
döps, kommer det att dö ungt.

Skriv endast på denna sida!